

Pabradės tiltų užrašai: sociolingvistinis aspektas

JOANA GRUODYTĖ

Lietuvių kalbos institutas, P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

El. paštas: tarmes@lki.lt

Straipsnyje aptariami dviejų labiausiai aprašintų Pabradės tiltų užrašai. Kadangi tema Lietuvoje menkai tirta, stengtasi tiriamąją medžiagą pateikti visapusiškai: objekto apibrėžimas, pateikimo forma, turinys. Tiltų užrašų analizė rodo, kad nelegalių viešųjų užrašų autoriai yra abiejų lyčių mokyklinio amžiaus jaunuoliai, siekiantys įsiamžinti, išreikšti teigiamą arba neigiamą aprašomo asmens vertinimą, pranešti apie meilę, intymius santykius, susipažinti, užrašyti mėgstamas muzikos grupes ar atlikėjus. Daugiausia užrašų lietuvių kalba, mažiausia – lenkų. Galima manyti, kad užrašų pasiskirstymas kalbomis rodo rašančiųjų supratimą apie tai, kokia kalba tinkamiausia (mokama ir suprantama, prestižiška, vadinasi, įsimintina ir daranti įspūdį) viešosios vietos užrašams.

Raktažodžiai: grafitai, tiltų užrašai, Pabradė, daugiakalbė aplinka, kalbų funkcionavimas

TYRIMO OBJEKTAS

Šiame straipsnyje nagrinėjama labai savita ir iki šiol lietuvių kalbotyroje itin menkai tirta tema – nelegalūs viešieji užrašai, žodynuose dar vadinami grafitais. Nuo įprastinių viešųjų užrašų jie skiriasi tiek turiniu, tiek pateikimo forma.

*Tarptautinių žodžių žodyne*¹, *Dailės žodyne*² pateikiamos dvi žodžio *grafitai*³ reikšmės – pirmoji apibrėžia senuosius sienų įrašus, piešinius, ženklus, antroji – šiuolaikinius nelegalius viešųjų vietų užrašus ir piešinius, purkštus aerosoliniais dažais. *Subkultūros terminų žodynyje*⁴ *grafitai* aiškinami kaip sienų užrašai ir piešiniai, kuriais reiškiamas subkultūros narių protestas prieš visuomenės gyvenimo standartus ir demonstruojamos alternatyvios idėjos.

Visą grafitų įvairovę stengiamasi aprėpti Walterio Kocho *Paprastų formų žodyne*. Pasak jo, tai „Atsitiktiniai, tai yra nepageidaujami ir neoficialūs, užrašai ir ženklai viešose vietose kartu su viešosiomis drabužinėmis, reklaminiais skelbimais ir kelio ženklais, persirengimo kabinomis, kalinių kameromis, stočių fojė, laukiamosiomis salėmis, autobusų ir tramvajų stotelėmis, telefonų būdelėmis, liftais, medžiais ir suolais, mokykliniais baldais, paminklais,

¹ TŽŽ 2001: 276.

² Dailės žodynas 1999: 145.

³ *Dailės žodyne* pateikiama nelinksniuojama forma *grafiti*.

⁴ Ramanauskaitė 1999: 272. Čia taip pat pateikiama nelinksniuojama forma.

namų sienomis, geležinkelio, automobilių ir upių tiltų stulpais ir baliustradomis, vidinėmis ir išorinėmis autobusų ir traukinių sienomis. Užrašais gali būti piešiniai, simboliai, pavieniai žodžiai ir vardai, frazės, sakiniai, eilėraščiai, dialogai, pasakymai. Naudojamas bet koks instrumentas, paliekantis paviršiuje žymę: kreida, pieštukas, rašiklis, spalviklis, aerosoliniai dažai, spalvota kreida, peilis, lazda⁵.

Nepaisant gausių ir įvairių šio reiškinių apibrėžimų ir klasifikacijų, tyrėjų sutariama, jog grafitai yra komunikacijos būdas, kurio pagrindiniai bruožai – viešumas ir neoficialumas⁶.

Žodynų definicijos ne visada atitinka pavienių žmonių ar net kalbinės bendruomenės sąvokos supratimą. Tokį nesutapimą patvirtina Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto studentų atliktas tyrimas. Apklausus įvairaus amžiaus vilniečius, paaiškėjo, kad labiausiai grafitais laikomi aerosoliniais dažais purkšti piešiniai, erdviniai tūriniai užrašai. Visų amžiaus grupių respondentų, manančių, kad paprasti užrašai taip pat yra grafitai, buvo mažiausiai⁷. Šiame straipsnyje aptariami būtent tokie užrašai: paprasti, išraižyti arba užrašyti žymikliais (spalvikliais), tepikliais, o ne aerosoliniais dažais, ne tūriniai, lengvai perskaitomi. Suprantama, jie (priklausomai nuo pasirinktos klasifikacijos) laikytini vienu arba keliais grafitų porūšiais. Vis dėlto *grafitų* terminas, pirmiausia daugumai žmonių besisiejantis su dideliais tūriniais aerosoliniais dažais purkštais įmantriais užrašais ir piešiniais, nevartojamas, nes gali klaidinti ir nuvilti skaitytoją.

Išsamiai viešuosius Vilniaus užrašus yra aptaręs kalbininkas Pranas Kniūkšta⁸. Mokslininko teigimu, aiškiausia yra kalbinė viešojo užrašo reikšmė: apibendrinus aiškinamųjų lietuvių kalbos žodynų (*Dabartinės lietuvių kalbos žodyno*⁹ ir *Lietuvių kalbos žodyno*¹⁰) pateikiamus reikšmių apibrėžimus, viešaisiais užrašais laikytini „visiems skirti aiškiai matomi užrašai“, nesvarbu kokia yra jų forma ir turinys¹¹. Remiantis šiuo apibendrinimu sienų, tiltų ir kitų plokštumų užrašai taip pat galėtų būti laikomi tam tikros rūšies viešaisiais užrašais. Vis dėlto, ko gero, kiekvienam aišku, kad nelegalūs viešųjų vietų užrašai, apie kuriuos bus kalbama šiame straipsnyje, nėra „tikrieji“ viešieji užrašai. Nelegalius viešųjų plokštumų užrašus ir piešinius tiria įvairių sričių mokslininkai – archeologai, istorikai, sociologai, etnologai, teisininkai ir pan.

⁵ Випадкови, тобто небажані й неофіційні написи і знаки в громадських місцях разом із громадськими вбиральнями, рекламними оголошеннями й дорожніми знаками, роздягальнями, в'язничними камерами, вокзальними холами, залами для чекання, автобусними й трамвайними зупинками, телефонними будками, ліфтами, деревами й лавками, шкільними меблями, пам'ятниками, стінами будинків, стовпами й балюстрадами залізничних, автодорожних і річкових мостів, внутрішніми й зовнішніми стінами автобусів та потягів. Написами можуть бути малюнки, символи, поодинокі слова й імена, фрази, речення, вірші, діалоги, вислови. Використовується будь-який інструмент, що залишає слід на поверхні: крейда, олівець, ручка, маркер, фарба в аерозолі, кольорова крейда, ніж, палка (Koch 1994, 111. Cituota iš: Бажкова, Лур'я, Шумов 2005: 168).

⁶ Бажкова, Лур'я, Шумов 2005: 175.

⁷ Plačiau žr. prieiga per internetą: www3.mruni.lt/~akiskis.geriausi.grafiti.ppt

⁸ Rengiant šį straipsnį spaudai, Vilniaus universitete 2010 m. rugsėjo 23–24 d. vykusioje tarptautinėje taikomosios kalbotyros konferencijoje „Kalbos ir žmonės: dialogai ir kontaktai“ buvo pristatytas oficialių ir neoficialių užrašų, esančių viešose Vilniaus ir Talino vietose, tyrimas (plačiau žr. prieiga per internetą: <http://www.lsk.flf.vu.lt/Pranesimu-tezes/p324>)

⁹ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* 2000: 931.

¹⁰ *Lietuvių kalbos žodynas* T. 19, 1999: 268.

¹¹ Kniūkšta 2006: 11.

Gausios įvairių užrašų tyrimų nuorodos pateikiamos leidinyje *Graffiti*¹². Kaip minėta, nedidelį visuomenės požiūrio į grafitus ir jų raidą tyrimą yra atlikę Mykolo Romerio universiteto teisės specialybės studentai. Varšuvos universitete buvo parašytas magistro darbas apie tualetų užrašus, vėliau šio darbo pagrindu išleista knyga¹³. Krantinėse ir kitose švartavimosi vietose esančius užrašus yra aprašęs M. Derycke'as¹⁴. Internetinėje erdvėje šiam reiškiniiui – jo istorijai, atlikimo technikai, vertinimui, konkrečių užrašų pateikimui – skiriama nemažai dėmesio. Tiesa, ne visuose tinklalapiuose pateikiami užrašai turi vietos ir laiko koordinatas, dėl to tokių užrašų tyrimas leistų atskleisti tik pačius bendriausius ypatumus. Didžiulis grafitų tyrimų rinkinys – beveik 27 metus kauptas Axelio Thielio archyvas¹⁵.

TYRIMO MEDŽIAGA IR TIKSLAS

Šiame straipsnyje sociolingvistiniu aspektu (suprantama, kiek leidžia surinkta medžiaga) aptariami dviejų Pabradės tiltų (tilto per Žeimeną ir tvenkinio tilto) užrašai¹⁶. Pasirinkti labiausiai aprašinėti tiltai: miesto centre esantys tiltai negausūs užrašų, kai kurie tiltai turi per mažai rašyti tinkamų plokštumų. Nuo abiejų pasirinktų tiltų surinkta apie 280 užrašų. Tiriamų vienetų skaičius apytikris, nes gana sudėtinga nustatyti vieno užrašo ribas – ne visada aišku, kur jo pradžia, o kur pabaiga; ar matomas užrašas yra visas, ar tai didesnio, jau nebematomo (nusitrynusio, sunaikinto ir pan.) užrašo dalis; ar rašyta vieno žmogaus, ar vėliau jis pildytas kitų asmenų¹⁷.

Skiriant užrašus vieną nuo kito kreiptas dėmesys į jų dėmenų išsidėstymą, rašyseną, atlikimo (užrašymo, įbrėžimo) priemonę. Dauguma užrašų yra nedatuoti¹⁸, jų skaičius nuolat kinta – vieni nyksta, kiti atsiranda. Jų keitimąsi ar nykimą skatina ne tik oro sąlygos, bet ir oficialūs ir neoficialūs cenzoriai, nauji „rašytojai“, nutrinantys, uždažantys, užbraižantys senuosius užrašus, todėl tikėtina, kad esantys (vadinasi, išlikę) užrašai yra palyginti nauji. Savotišku egzistavimo laiko matuokliu galima laikyti du tvenkinio tilto užrašus: *Diana / aš čia buvau / 2004 05 04, Aš irgi čia buvau / 2004 05 10 / Kristi...*¹⁹ Neaišku, ar esama senesnių nei 2004 m. užrašų. Naujesnis (-ių) yra – *Eugenijus / Ostapenko / „Dviratukas“ (~Dviratukas) cool!!!*²⁰ „puiku, nuostabu“.

Tyrimo medžiaga surinkta 2008 m. rudenį: pirmiausia užrašai kuo tiksliau perrašyti ranka, vėliau duomenys surinkti kompiuteriu, įdomesni nufotografuoti. Norint kuo išsamiau pristatyti neįprastą tiriamąjį objektą stengtasi atsakyti į 5 klausimus: kas, ką, kodėl, kokia kalba, kaip užrašė? Todėl svarstoma galima užrašų autorystė, temos, rašančiųjų tikslai, rašymo kalbos pasirinkimas, užrašų savitumas²¹.

¹² Graffiti 2004: 79–80.

¹³ Prieiga per internetą: <http://www.e-lama.pl/artykuly/6411/WCiagajace-rozmowy-toaletowe/>

¹⁴ Prieiga per internetą: http://filologija.vukhf.lt/6-11/doc/4.1%20Derycke_vertimas.doc

¹⁵ Prieiga per internetą: <http://www.graffitiforschung.tk/>

¹⁶ Pabradėje yra 3 tiltai per Žeimeną, 1 tiltas per Dubingėlę, 1 viadukas ir 1 tvenkinio tiltas.

¹⁷ Jei dalis užrašo parašyta kito asmens, tai ši dalis laikoma atskiru užrašu.

¹⁸ Pastebėtina, kad laiko požiūriu tiriami grafitai gali būti labai nevienodi. Štai, pavyzdžiui, M. Derycke'o nagrinėti upeivių grafitai apima 78 metus (gal net ir daugiau). Prieiga per internetą: http://filologija.vukhf.lt/6-11/doc/4.1%20Derycke_vertimas.doc

¹⁹ Pasvirais brūkšniais žymima eilutės riba. Įdomu, kad nors rašomoji plokštuma leidžia parašyti kelio-lika metrų, tačiau dauguma užrašų panašesni į neilgų eilučių poetinius tekstus.

²⁰ Eugenijaus Ostapenko atliekama daina *Dviratukas* pasirodė 2008 m. pradžioje.

²¹ Dėkoju prof. dr. D. Mikulėnienei ir prof. dr. S. Temčinui už vertingas pastabas ir patarimus.

UŽRAŠŲ AUTORIAI

Nors dauguma tirtų užrašų yra anoniminiai, tačiau iš jų ši bei tą galima pasakyti apie autorius. Užrašų vieta – miesto tiltai – yra vieša, visiems prieinama, todėl teoriškai galėtume daryti prielaidą, kad ant tiltų galėtų rašyti kiekvienas miesto gyventojas ar svečias. Tačiau tokių užrašų nelegalumas siaurina galimų „rašytojų“ skaičių. Labiausiai tikėtina, kad įvairias viešąsias plokštumas (vadinasi, ir tiriamuosius tiltus) žymikliais (spalvikliais), tepikliais, dažais ir kitomis priemonėmis margina mokyklinio amžiaus jaunimas. Neatmestina ir prielaida, kad tiriami užrašai (arba jų dalis) yra tam tikros, apibrėžtos, asmenų grupės raiška²².

Pasirašytais laikomi 22 (8 %²³) užrašai. Pagal pasirašymo būdą jie skirtni į tris grupes:

1) užrašo tekstas ir rašiusiojo vardas, slapyvardis, inicialai, pvz.: *Tolik ja tebia liubliu (tvoi Vasilij)* ‘Tolik, aš tave myliu (tavo Vasilij)’²⁴, *Люблю / тебя Vladik* (širdelės kontūre įrašyta K) *V. + K* ‘Myliu tave, Vladik’, *Gintas S****v²⁵ / tu man patinki ♥ / Agnė iš Modulo (~Modulio²⁶)...*, *Aš myliu / savo KICIU! (~kicių) / ALEX (~Aleks), ŽUDIMAS (~žudymas) RŪKO! / DJ TANIUXX... (~Taniuksss), myliu Tave / Rolandas²⁷, MYLIU ARTURA (~Arturą) T. IŠ DIDLAUKĖS / IR MYLĖSIU AMŽINAI... :(/ V. D., ВЛАДИК, Я ТЕБЯ ЛЮБЛЮ ♥ K* ‘Vladik, aš tave myliu’, *Myli o kas TAVE ADOMAI / GINTARĖ, Diana / aš čia buvau / 2004 05 04, Aš irgi čia buvau / 2004 05 10 / Kristi...*;

2) autorius įrašytas užrašo tekste, pvz.: *ČIA buvo Nasty Girl* ‘nepadori mergina’, *Mattafy ir Naughty Girl* ‘išdykusi mergina’ :)), *Čia buvo / Nataša ir ANIA, Čia buvo / WLADKOS BAŠKA (~Vladkos Baska), LOVE IS NAME / SEX IS GAME / FORGET THE NAME / AND PLY (~play) THE GAME / ČIA BUVO R. S.* ‘Meilė yra pavadinimas, seksas yra žaidimas, pamiršk pavadinimą ir žaisk žaidimą’, *Pydaras eima (~Eima)! čia rašo eva (~Eva), čia buvo / ernas (~Ernas), Čia / Buvo / Cypliukas / Ewka (~Evka) : / Beata:*, *P. S. čia... A. C. atspėk!, 863567888 Aš esu Sania!;*

3) prielinksnio nuo konstrukcija, pvz.: *nuo Ž. M. ir K. P.*

Pasirašyti vardais, pravardėmis ir kai kurie anoniminiai užrašai (remiantis gramatinių formų vartojimu), pvz., *863567888 Esu seksualus (~seksualus) :), Aš išvirkėlis (~išvirkėlis) / MANO NR...*, *Zawackas (~Zavackas) gražus! O aš balerina. :*, leidžia nustatyti autoriaus lytį. Atrodo labiau tikėtina, kad tokius užrašus, kaip *867832320 14 m / Ieszko (~ieško) merginos, JIEŠKAU (~ieškau) PANU (~panų) / 864548799, rašė jaunuoliai, o – MYLIU JŪS (~jus) Visus! / Ypač / Berną..., aš ji (~ji) myliu tik nzn (=nežinau) ką? :P, 860359107 / Ieškau drouga (~draugą) – merginos.*

Kita vertus, tokios rašiusiųjų lyties interpretacijos gali būti klaidingos, plg. *TOLIK ja tebia liubliu (tvoi Vasilij)* ‘Tolik, aš tave myliu (tavo Vasilij)’.

Kalbant apie grafitų kultūros ypatumus, nurodoma, kad vyrai sudaro 99,5 % visų autorių (10 100 asmenų imtyje 95 moterys)²⁸. Lietuviškuose straipsniuose apie grafitų raidą

²² Privaciamoje pokalbyje pasakyta dr. Loretos Vaicekauskienės pastaba.

²³ Čia ir toliau pateikiami procentai visų turimų užrašų atžvilgiu.

²⁴ Viengubose kabutėse pateikiamas nelietuviškų užrašų vertimas. Versta straipsnio autorės.

²⁵ Pateikiant užrašus, kuriuose asmuo įvardijamas vardu ir pavarde, paliktas vardas ir pirmoji bei paskutinė pavardės raidės.

²⁶ Moduliu vadinama miesto dalis, kurioje anksčiau veikė to paties pavadinimo skaičiavimo prietaisų gamykla.

²⁷ Gali būti, kad *Rolandas* yra kreipinys, plg.: *Gintas S****v / tu man patinki ♥ / Agnė iš Modulo (~Modulio)...*

²⁸ Prieiga per internetą: <http://users.aol.com/archive1/de.html>. Šiuo metu tinklalapis nebeveikia. Naudotasi 2002 05 27 iš jo išspausdintu straipsniu.

nurodoma, kad remiantis tyrimų ir srities žinovų duomenimis²⁹, grafitai „iš esmės yra jaunų vyrų pasaulis, merginos sudaro gal tik vieną procentą visų autorių“³⁰. Gatvės kultūrai skirtame žurnale *G-vė* spausdintuose interviu su Lietuvos miestų grafitų autoriais taip pat aiškėja, kad merginų, marginančių sienas, tėra vos viena kita: „pas mus grupėje yra mergina, vienintelė Lietuvoje turbūt ir ji taip pat nebijo piešt ir naktį“³¹. Vis dėlto ir straipsniuose, ir interviu kalbama apie didelius, dažnai sunkiai pasiekiamose vietose esančius, pavojingus atlikti užrašus. Aptariamųjų tiltų užrašų atveju fizinės merginų ir vaikinių galimybes galima vertinti kaip lygias – lengva ir greitai užrašyti, palyginti saugu.

Tiesioginių rašančiojo amžiaus nuorodų tiltų užrašuose nėra. Kelta prielaida, kad užrašų rašytojai yra mokyklinio amžiaus³². Autoriaus metų rodikliais galima laikyti tiesiogiai arba netiesiogiai nurodytą aprašomojo amžių – 867832320 14 m / Ieszo (~iesko) merginos, 865877777 SEXI GIRL 'seksuali mergina' 16 metų³³, Wirgis (~Virgis) 18 m / 864864122, Aš jus myliu o ypač tą pidarą 'gėjų' Eimą / iš 6^c (juokauju) / tokio ahuro (~bachūro) 'vaikino' neįmanoma mylėti!, EVA IŠ 6A / ↓ / ♥862596719, JULIA S*****Č SUKA! Z 6^a KL. 'Julia S. kalė, paleistuvė! Iš 6^a kl', GINTARĖ 7^A / JĖGA, ←ir visos / iš / 7c, ?????? 7^a / DURA 'kvailė' :D, 10^c narkomanų klasė. Tikėtina, kad įdomus, dėl to vertas užrašyti ant tilto, to paties amžiaus arba šiek tiek jaunesnis ar vyresnis žmogus. Kaip matyti iš pavyzdžių, jauniausias aprašomojo amžius būtų 12–13 metų, vyriausias – 18 metų. Taigi tikėtina, kad daugelis šių užrašų autorių – jaunuoliai, lankantys vidurinę mokyklą.

VAIKINŲ IR MERGINŲ ĮVARDIJIMAI

Sociolingvistikoje kalbos ir giminės ryšys tiriamas kaip vyrų ir moterų kalba ir kaip kalboje atsiskleidžiantis požiūris į kiekvieną iš lyčių³⁴. Turima medžiaga leidžia tirti tik pastarąjį – kiek dėmesio skirta kiekvienai lyčiai, kaip įvardijami, apibūdinami užrašuose paminėti asmenys.

Tiltų užrašuose esantys asmenų pavadinimai suskirstyti į dvi grupes – įvardijimus ir įvardijimus su apibūdinimais. Toks suskirstymas atrodo tikslingas keliant prielaidas apie rašančiųjų intencijas: ar norima tiesiog užrašyti savo ar kitų asmenų vardus, pvz.: *EDITA*.), 863567888 *Aš esu Sania!*, pademonstruoti asmeninį žodyną ir kūrybiškumą, pvz.: *pisbobiai*, *gejus* (~gėjus) *tikrai*, ar ketinama pagirti, įžeisti ir pan. konkretų asmenį, pvz.: *GINTARĖ 7^A / JĖGA* 'puiki, nuostabi, šauni', *ELKA BAMŽA* 'asociali'.

Abiejų lyčių asmenų įvardijimų skaičius panašus: 39 moteriškosios lyties asmens ir 44 vyriškosios lyties asmens įvardijimai. Tikrinio arba bendrinio žodžio pasirinkimas priklauso nuo kalbėtojo³⁵ intencijų, įvardijamo asmens pažinimo lygio – oficialiaisiais asmenvardžiais gali pavadinti tik juos žinantis asmuo. Norėdamas apibendrinti, išryškinti diferencinius pavadinamojo asmens bruožus, parodyti savo santykį su kalbamuoju dalyku, kalbėtojas vartos bendrinį žodį, o siekdamas individualizuoti – tikrinį (Jakaitienė 1980: 87).

²⁹ Nėra nei tikslių tyrimų pavadinimų, nei kokių nuorodų.

³⁰ Prieiga per internetą: http://www.ore.lt/t_graffiti.html

³¹ *G-vė* 03(08): 47; 04(10): 30–35; 05(11): 14–19; 06(12): 48–53; 07(13): 26–29; 08(14): 30–32.

³² Viena iš straipsnių apie grafitus nurodoma, kad grafitų „meistro vidutinis amžius yra maždaug 18 metų (aišku, būna ir visai jaunų, ir jau penkiasdešimt pasiekusių autorių)“³⁴. Prieiga per internetą: http://www.ore.lt/t_graffiti.html

³³ Čia ir toliau ?? pažymėta tai, kas užtepta ir neperskaitoma.

³⁴ Plačiau žr. Džežulskienė 1994: 55–61.

³⁵ Šiuo atveju ir toliau kalbėtojas – rašytojas.

Tiltų užrašuose tikrinių vardų, pavadinančių vyriškosios lyties asmenis, kur kas daugiau nei bendrinių – 34 ir 10. Didžiąją tikrinių įvardijimų dalį sudaro vardai – *Linas* (5)³⁶, *Vladik* (5), *Adomas* (2), *Saša* (4), *Sania*³⁷ (3), *Saška* (2), *Dariukas* (2), *Tolik* (2), *Arturas*, *Arūnas*, *Eimantas*, *Gintaras*, *Nikita*, *Olegas*, *Rolandas*, *Ruslanas*, *Virgis* (~*Virgis*), *Aivaria*, *Ernas*, *Gica*, *Kieša*. Pavarde, pravarde, slapyvardžiu³⁸ asmuo pavadinamas retai – *Бантук* ‘Bantik’, *Brazauskas*, *Ficil* (2), *Karakanda*, *Серыū* ‘Seryj’, *Igariozzz*. Asmuo gali būti pavadinamas ir labai tiksliai: vardu ir pavarde, vardu ir pravarde – *Gintas S****v*, *Edgaras Z*****s*, *Igorius K****o*, *Valera B****k*, *Houmeris Simsonas*, *Ronaldas A****a*, *Jurka K*****a*.

Bendriniai asmens įvardijimai nustato rašytojo santykį su aprašomuoju – *vaikinas* (~*vai-kinas*), *bernas*, *drougas* (~*draugas*), jais įvardijamam asmeniui priskiriami įvairūs bruožai: netradicinė seksualinė orientacija, pasileidimas – *gėjus*, *pisbobis*, proto stygius – *lopas* ‘kvailys, nevykėlis’³⁹, patraukli / nepatraukli išvaizda, geras / blogas būdas – *urodas* ‘negražus, išsigimėlis’, *gražolis* (~*gražuolis*), *teroristas*, profesija – *liočikas* ‘lakūnas’.

Tikrinių moteriškosios lyties asmenų įvardijimų, kaip ir vyrų, taip pat daugiau nei bendrinių – 34 ir 5. Aprašomasis asmuo dažniausiai pavadinamas vardu, vardo trumpiniu, deminutyviniu vardo vediniu – *Rita* (5), *Vika* (4), *Julia* (2), *Edita* (2), *Alina*, *Beata*, *Diana*, *Elena*, *Emilija*, *Erika*, *Eva*, *Gintarė*, *Ignė*, *Julija*, *Kotryna*, *Laura*, *Renata*, *Vidmantė*, *Ania*, *Ingrid*, *Kata*, *Kristi*, *Nataša*, *Olia*, *Ewka* (~*Evka*), *Ritka*, *Lenčik*, *Wercik* (~*Verčik*). Nėra nė vieno užrašo, kuriame aprašomoji būtų pavadinta pavarde, tik viename užrašė pavartota pravardė – *braškia* (~*braškė*). Keli dvinariai asmens įvardijimai – *Ignė V.*, *Irka P****a*, *Julia F****a*, *Vika D.* (2), *Dianka Kt*.

Bendriniais įvardijimais aprašomosioms priskiriami pasileidimas – *shalava* (~*šalava*) ‘kekšė, paleistuvė’, išvaizdos ir būdo ypatumai – *blondinė*⁴⁰, profesija – *stiuardėsė*. Pageidaujamas santykis išreiškiamas įvardijimais – *pana*, *mergina*, pvz.: *JIEŠKAU* (~*ieškau*), *PANU* (~*panų*) / 864548799, 867832320 14 m / *Ieszko* (~*ieško*) *merginos*. Pastaruoju įvardijimu tiesiog gali būti nurodoma asmens lytis – *Čia buvo mergina ir maudėsi Tai va.*)

Palyginus įvardijimų ir įvardijimų su apibūdinimais grupes, pastebėta, kad pastaroji grupė yra mažesnė: 83 ir 60. Galima manyti, kad rašantiesiems ne visada svarbu parodyti savo santykį su aprašomaisiais, dažnai tiesiog „įamžinamas“ savo ar kito asmens vardas. Iš kitų vyriškosios lyties asmens įvardijimų su apibūdinimais pavartojimų skaičiumi ir įvairove išsiskiria netradicinę seksualinę orientaciją ir proto stygių pabrėžiantys asmens pavadinimai, pvz.: *Žilas gėjus*, *visi bernai pidarai*, *Igor i* ‘ir’ *Dima ot gėjukai*⁴¹ *jus* (~*jūs*), *Nikita kvailys*, *Mr. Valery durak* ‘kvailys’, *Edvin lox* ‘kvailys, nevykėlis’⁴², *on debil* ‘jis debilas’, *visi bernai dalbajobai*⁴³ ‘labai buki’.

³⁶ Skliaustuose nurodomas asmens įvardijimo pavartojimų skaičius.

³⁷ Vardai *Sania*, *Saša*, *Saška* gali būti tiek vyriško vardo *Aleksandr*, tiek moteriško – *Aleksandra* mažiškinė forma. Pagrįščiausiai vyriško vardo mažiškinėmis formomis laikytini 3 užrašų vardai – *Saška* + *Vika* = ♥ *Love* ♥, *Julija* + *Sania* = ♥, *Julia* + *Sania*.

³⁸ Asmens įvardijimų laikymas pravardėmis arba slapyvardžiais gana sąlygiškas – remiamasi asmeniniu žinojimu, pvz.: *Karakanda*, užrašymu, pvz.: *Igariozzz*.

³⁹ Plačiau žr. Zaikauskas 2008: 89.

⁴⁰ Skirta prie išvaizdos ir būdo ypatumų remiantis visu užrašu – *BLONDINĖS VALDO!*

⁴¹ Plačiau žr. Gudavičius 2000: 138.

⁴² Daugiau reikšmių žr. Zaikauskas 2008: 88.

⁴³ Pateikiami ne visi šio tipo užrašai. Pačių nešvankiausių atsisakyta etikos sumetimais.

Moteriškosios lyties asmenis aprašančiuose tilto užrašuose daugiausia dėmesio skirta aprašomųjų pozityviems ir negatyviems išvaizdos ir būdo ypatumams bei pasileidimui, pvz.: *aš balerina*, *Gintarė 7^A jėga* ‘puiki, nuostabi, šauni’, *Edita sexy* ‘seksuali’, *Rita kukla* ‘lėlė’, *Elka shalava žirnjaja karova* ‘kekšė, paleistuvė, riebi karvė’, *Elka A. vaniučka* (2) ‘smirdalė’, *Elka bamža* (2) ‘asociali’, *Elka suka* ‘kalė, paleistuvė’, *patyrusi čiulpykė* (~čiulpikė), *Lauruha* (~Laurucha) kekšė.

UŽRAŠŲ TEMOS

Pasak vieno straipsnio „Anonimų auklėjimas ir komentarų problema“ skaitytojo, „Kol nebuvo interneto, „komentarai“ buvo rašomi ant tvorų ir sienų (tik nepalyginamai mažiau – viena ar dvi dešimtys „komentarų“ per visą Vilnių, o turinys buvo vienas – žmogaus anatomija)⁴⁴. Turima medžiaga šios nuomonės nepatvirtina. Tiesa, užrašų skirstymas pagal temas sąlygiškas, pvz.: 862304822 *Gražolis* (~grazuolis)!, 863567888 *Esu seksualus* (~seksualus) :) – asmens vertinimas ar siekis susipažinti?

Išskirtos tokios temos: asmens vertinimo (67 užrašai), pvz., *Jurka nors gražus / bet melagis*, *NIKITA ! / kvailys*; meilės (46), pvz., *Rita + Linas = ♥ . / (MYLIMVIENASKITA)* (~mylim vienas kitą), *MYLIU ARTURA* (~Arturą) T. IŠ DIDLAUKĖS / IR MYLĖSIU AMŽINAI... :(/ V. D.; sekso (10), pvz., 864754932 – *noriu sex* (~sekso) / *palapnosiu!* :), *Teikiu sexo* (~sekso) *paslaugas 867671139 / laukiu*, pažinties (18), pvz., 860?480?? *WAIKINAS* (~vaikinas) *RAŠIKIT* (~rašykit) *nePASIGailsit* (~nepasigailėsit)⁴⁵; muzikinė (16), pvz., *The RASMUS*, *MARLIN MANSON*. Kadangi ne visada lengva suformuluoti užrašo temą, tai nemaža dalis medžiagos liko nesuklasifikuota – 122 užrašai nepriskirti nė vienai iš išvardytų temų.

ELEKTRONINIO DISKURSO ELEMENTAI

Neįprastas žodžių rašymas (rašmenys, trumpinimai), gausūs jausmaženkliai⁴⁶, slapyvardžiai⁴⁷ sieja tiltų užrašus su elektroninės terpės kalba.

Siekdami palikti kuo įmantresnį užrašą rašytojai vartoja internete ir ypač trumposiose žinutėse paplitusius rašmenis (raides be varnelių; raidžių kombinacijas, keičiančias lietuviškos abėcėlės raides; greitesnes klaviatūra rinkti raides, keičiančias įprastą raidę arba dviejų raidžių junginį⁴⁸, tik elektroninio pašto adrese vartojamą ženklą).

Ko gero, aptarti dalykai ant tiltų yra atsiradę iš įpratimo taip rašyti arba siekiant išskirti, nes mygtuko paspaudimų skaičius, alternatyvios raiškos kūrimas, nesant ypatingojo rašmens, ir kiti panašūs veiksniai rašant ranka nebeaktualūs.

Be to, su rašymo greičiu, ženklų taupymu (trumposiose žinutėse), savito rašymo siekiu elektroninėje terpėje yra susijęs žodžių trumpinimas. Tiltų užrašų sutrumpinimai, ko gero, yra atsiradę dėl tų pačių priežasčių kaip ir anksčiau aptarti rašmenys, pvz.: *aš ji* (~ji) *myliu*

⁴⁴ Prieiga per internetą: <http://www.nezinau.lt/anonimu-auklejimas-ir-komentarų-problema>.

⁴⁵ Pastebėtina, kad siekiama greitos komunikacijos: visuose pažinties užrašuose pateikiamas telefono numeris. Tik 1 užrašė yra nurodytas elektroninio pašto adresas – *kiesajus??@one.lt*. Kadangi šis pašto adresas ir sudaro visą užrašo tekstą, manoma, kad jis pateiktas ne dėl pažinties, jei tokio tikslo ir esama, tai žodžiais jis neišreikštas.

⁴⁶ Dėl termino plačiau žr. Miliūnaitė, 2008: 18, 16 išnaša.

⁴⁷ Pastarieji aptarti kalbant apie asmenų įvardijimus.

⁴⁸ Mobilioju telefonu *w* surenkama 1 mygtuko paspaudimu, o *v* – 3–5 paspaudimais. Junginys *ks* greičiau ir, jaunimo manymu, stilingiau užrašomas *x*.

tik nzn (~nežinau) ką?:P, papildyk tl2 (~Tele 2) parašysiu:), eik tu nx! (~nachui⁴⁹), Liočikas (~lakūnas) + stiuardėsė = daug KM (~karštos meilės) Liektuve (~lėktuve)!, Kas per chuinia rašė šitą š. (~šūdq).

Lentelė. Tiltų užrašų rašmenys

Tiltų užrašų rašmuo	Įprastas rašmuo	Pavyzdžiai
s, šh	š	860359107 / Ieskau drouga (~drauga), AŠH MILIU (~myliu) TAVE!!! NEKAM (~niekam) NEADIDUOSIU (~neatiduosiu)! :D
z	ž	aš ji (~ji) myliu tik nzn ką?:P
w	v	860?480?? WAIKINAS RAŠIKIt(~rašykit) nePASIGailēsit.(~nepasigailēsit), Wirgis 18 m / 864 864122
x	ks	863567888 Esu seksualus:), Teikiu sexo paslaugas 867671139 / laukiu
	ch	eik tu nx!, ejk (~eik) nx ⁵⁰
@	a	L@b@i?.

Rašytojo santykis su rašomaisiais dalykais, nuostatos reiškiamos ne tik žodžiais, bet ir elektroninėje komunikacijoje plačiai vartojamais jausmaženkliais. Ant tirtų tiltų rastas 41 toks užrašas⁵¹. Ir be tikslų skaičiavimų matyti, kad dažniausia yra dvitaškio ir dešiniojo skliausto kombinacija :), reiškianti šypsena, pokštą, teigiamą rašomojo dalyko vertinimą⁵², pvz.: 869512011 – nerašykit:), VIKA:), kaip šmaištu (~šmaikštu) :)⁵³.

UŽRAŠŲ KALBOS

Suprantama, kad keliakalbio ir keliataučio miesto tiltų užrašai nėra vienakalbiai. Miesto seniūnijos duomenimis, Pabradėje gyvena apie 7 000 žmonių. Daugiau nei pusė (60 %) gyventojų yra lenkai, 29,5 % – lietuviai, 10 % – rusai, 0,5 % – žydai, karaimai ir kt⁵⁴. Remiantis statistiniais gyventojų pasiskirstymo pagal tautybę duomenimis, galima daryti prielaidą, kad turėtų vyrauti užrašai slavų kalbomis. Kita vertus, tautybė ir kalba nebūtinai susijusios.

Mieste veikia dvi gimnazijos – „Ryto“ (mokomoji kalba – lietuvių) ir „Žeimenos“ (mokomosios kalbos – lenkų, rusų). Pastarojoje bendras mokinių skaičius 546 (iš jų lenkų – 357 (28,7 %), o rusų – 189 (15,2 %))⁵⁵. „Ryto“ gimnazijoje mokosi 697 (56,1 %) mokiniai⁵⁶. Atsižvelgiant į tikėtiną rašančiųjų amžių, didesnė yra lietuviškosios gimnazijos mokinių bendruomenė.

Suskaičiuoti, kiek ir kokių kalbų užrašų esama ant tiltų, nėra labai paprasta net turint visą (tiesa, apytikrį) skaičių. Kai kurie užrašai yra per trumpi, sudaryti vien iš tikrinių žodžių, neturintys nei kalbinių, nei nekalbinių ženklų, kuriais remiantis galėtų būti laikomi konkrečios kalbos užrašais, pvz.: *Ingrid, EDITA*.

⁴⁹ Nesutrumpinta forma atstatyta pagal E. Zaikausko *Lietuvių žargono žodyną* (2008: 97).

⁵⁰ Įdomu, kad tuo pačiu ženklu žymimi skirtingi garsai, ir, ko gero, niekas neklysta skaitydamas.

⁵¹ Viename užrašė gali būti ir keli jausmaženkliai. Jų kieki neskaiciuotas.

⁵² Šios ir kitų kombinacijų reikšmės pateikiamos Crystal 2006: 40.

⁵³ Žodyje *šmaištu* praleista *k*.

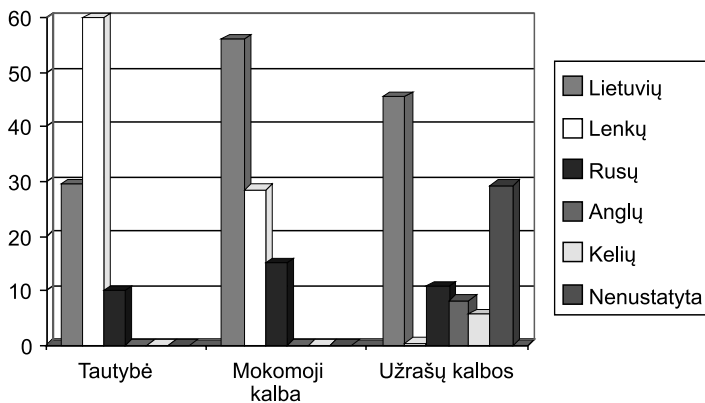
⁵⁴ Chatkevičienė 2008: 8. Prieiga per internetą: <http://www.svencionys.lt/index.php?-1579717453>

⁵⁵ Prieiga per internetą: <http://www.lvm.pabrade.lm.lt/mokiniai.htm>

⁵⁶ Prieiga per internetą: <http://www.rytas.pabrade.lm.lt/istorija.html>

Be to, ne visų kalbų elementai yra pateikiami įprasta raiška (t. y. lietuvių kalbos žodžiai užrašyti lietuviška abėcėle, rusų kalbos žodžiai užrašyti rusiška abėcėle ir t. t.). Rusiški tilto užrašai yra dvejetaini – užrašyti kirilikos ir lotyniškosios abėcėlės arba jos pagrindu sudarytų abėcėlių rašmenimis, pvz.: *Серый я тебе...* ‘Seryj, aš tau’, *RITA LIUBI LINASA KAK ON LIUBIT TEBIA* ‘Rita, mylėk Liną, kaip jis myli tave’, *ELKA Shalava žirnaja karova* ‘Elka kekšė, paleistuvė, riebi karvė’⁵⁷. Vieną kelių dėmenų užrašą gali sudaryti skirtingų kalbų žodžiai, pvz.: *ČIA buvo Nasty Girl* ‘nepadori mergina’, *Mattafy ir Naughty Girl* ‘išdykusi mergina’ :), *IGOR I ‘ir’ DIMA ot gėjukai jus (~jūs)* :, *PATYRUSI ČIULPykė (~čiulpikė) / zvani ‘skambink’ / 86890000*.

Didžiausią Pabradės tiltų užrašų dalį sudaro lietuviški užrašai – 128 (45,7 %) ⁵⁸, rusų kalba – 30 (10,7 %) užrašų, anglų kalba – 23 (8,2 %). Rastas tik vienas lenkiškas užrašas (0,4 %): *JULIA S*****Č SUKA! Z 6^a KL* ‘Julia S. kalė, paleistuvė! Iš 6^a kl.’. Be to, lenkų rašytinės kalbos ženklais galima laikyti nebet kelis lietuviškų užrašų rašmenis – *w, ś, sz*, pvz., *Čia buvo WLADKOS BAŠKA (~Vladkos Baska), 867832320 14 m Ieszko (~ieško) merginos*. Keliakalbiais laikoma 16 (5,7 %) užrašų. Dėl jau minėtų priežasčių 82 užrašų kalba neidentifikuota.

Pav. Pabradės gyventojų tautybės, mokomosios kalbos ir užrašų kalbos santykis

APIBENDRINIMAS

Ištyrus dviejų labiausiai aprašintų Pabradės tiltų užrašus paaiškėjo, kad užrašų autoriai yra abiejų lyčių mokyklinio amžiaus jaunuoliai, dažniausiai norintys likti anonimiški. Rašančiųjų supratimu, tiltų plokštumos tinka įsiamžinti, reikšti teigiamą arba neigiamą aprašomo asmens vertinimą, pranešti apie meilę, lytinius santykius, susipažinti, užrašyti mėgstamas muzikos grupes ar atlikėjus.

Rašoma lietuvių, rusų, lenkų, anglų kalbomis. Esama užrašų, sudarytų iš kelių kalbų žodžių. Kiekybinių gimtosios kalbos, mokomosios kalbos ir užrašų kalbos duomenų greitinimas rodo, jog nėra griežtos šių dalykų tarpusavio sąsajos: vyrauja lietuviški užrašai (gimtakalbių bendruomenė mieste nedidelė, mokinių bendruomenė didžiausia), tik vienas

⁵⁷ Viena iš priežasčių, kodėl rusiški tilto užrašai rašomi ne kirilikos raidėmis, ko gero, yra nemaža elektroninės terpės kalbos įtaka.

⁵⁸ Skliaustuose nurodyta, kokią dalį tiltų užrašų sudaro kiekvienos kalbos užrašai.

užrašas lenkų kalba (gimtakalbių bendruomenė mieste didžiausia, nemaža mokinių bendruomenė), beveik po lygiai užrašų rusų (mažos gimtakalbių ir mokinių bendruomenės) ir anglų kalba (remiantis turimais duomenimis, nei gimtakalbių, nei šia kalba besimokančių asmenų mieste nėra).

Įsiamžinimas, teigiamas ar neigiamas asmens įvertinimas ir kitos aktualios temos, užrašytos potencialiam adresatui nesuprantama kalba, yra beprasmiškos, neinformatyvūs, neperskaitomi ženklai. Galima manyti, jog užrašų pasiskirstymas kalbomis rodo rašančiųjų supratimą apie tai, kokia kalba tinkamiausia (mokama ir suprantama, prestižiška, vadinasi, įsimintina ir daranti įspūdį) viešosios vietos užrašams. Geriausiai minėtus kriterijus (suprantamumą, prestižiškumą), užrašų rašytojų manymu, atitinka valstybinė kalba.

Gauta 2010 02 23

Parengta 2010 03 17

Literatūra

1. „Grafiti“: nusižengimas ar prevencija? Tyrimo rezultatai. Prieiga per internetą: <http://www3.mruni.lt/~akiskis/geriausi/grafiti.ppt>
2. Anonimų auklėjimas ir komentarų problema. Prieiga per internetą: <http://www.nezinau.lt/anonimu-auklejimas-ir-komentarų-problema>
3. Бажкова, Э., М. Лур'я, Ко. Шумов. Міські графіті. *Nezaležnyj kul'turolohičnyj časopys „i“*. 2005. 38: 168–187. Prieiga per internetą: <http://www.ji.lviv.ua/pdf/38pdf>
4. Boguševičius, A. Dvi upės – dvi srovės... *G-vė*. 2008. 05(11): 14–19.
5. Chatkevičienė, A. *Pabradės miesto sociolingvistinis tyrimas*. Bakalauro darbas. Vilnius: VPU, 2008.
6. Crystal, D. *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
7. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
8. *Dailės žodynas*. Vilnius: VDA I-kla, 1999.
9. Derycke, M. Grafiti upių laivininkystėje: palikti pėdsakai. Tai, kas nutylėta ir tai, kas įvardyta. Prieiga per internetą: http://filologija.vukhf.lt/6-11/doc/4.1%20Derycke_vertimas.doc
10. Džežulskienė, J. Kalba ir giminė. *Sociolingvistika ir kalbos kultūra*. 1994. 55–61.
11. Gladki Down8 Pave. Kalbančios sienos. Pokalbis su NWS. *G-vė*. 2008. 03(08): 46–49.
12. *Graffiti*. Stuttgart: Philipp Reclam jun. GmbH & Co, 2004.
13. Graffiti. Miesto sienos giesmė. Prieiga per internetą: http://www.ore.lt/t_graffiti.html
14. Gudavičius, A. *Etnolingvistika*. Šiauliai: K. J. Vasiliausko įm., 2000.
15. Jakaitienė, E. *Lietuvių kalbos leksikologija*. Vilnius: Mokslo, 1980.
16. Kniūkšta, P. *Viešieji užrašai. Po dokumentus ir Vilniaus gatves pasižvalgus*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2006.
17. Koch, W. A. *Simple Forms: An Encyclopaedia of Simple Text-Types in Lore and Literature*. Bochum: Brockmeyer, 1994.
18. *Lietuvių kalbos žodynas*. T. 19. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 1999.
19. Miliūnaitė, R. Tinklaraščių kalbos vieta dabartinės lietuvių kalbos vartosenos schemeje. *Lietuvių kalba* [internetinis mokslo žurnalas]. 2008. 2. Prieiga per internetą: <http://www.lietuviukalba.lt>
20. Miliūnaitė, R. Pirmas žvilgsnis į tinklaraščių kalbą. 2008. *Kalbos kultūra*. 81: 1–22.
21. Ramanauskaitė, E. Slengo kultūra. 1999. *Darbai ir dienos*. 11(20): 227–274.
22. Rykliienė, A. *Elektroninis diskursas: kalbos ypatybės ir stilius*. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius, 2001.
23. Rinkevičius, D. BRA: Bombing'o ponierių pėdsakais. *G-vė*. 2008. 04(10): 30–35.
24. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2001.

25. WCiągające rozmowy toaletowe. Prieiga per internetą: <http://www.e-lama.pl/artykuly/6411/WCiagajace-rozmowy-toaletowe/>
26. Zabrodskaja, A., Verschik, A. Linguistic Landscapes of Tallinn and Vilnius: a Comparative Overview. *Tarptautinės taikomosios kalbotyros konferencijos „Kalbos ir žmonės: dialogai ir kontaktai“ pranešimų tezės*. Prieiga per internetą: <http://www.lsk.flf.vu.lt/Pranesimu-tezes/p324>
27. Zaikauskas, E. *Lietuvių žargono žodynėlis*. Vilnius: Alma littera, 2008.
28. Zaremba, E. M. Menas gatvėse. Interviu su Edgaru Andriūnu. *G-vė*. 2008. 08(14): 30–32.
29. Zaremba, E. M. ZED ONE: graffiti – tai kažkas daugiau... *G-vė*. 2008. 06 (12): 48–53.
30. Zaremba, E. M. ZED ONE: graffiti – tai kažkas daugiau... *G-vė*. 2008. 07(13): 26–29.

JOANA GRUODYTĖ

Graffiti on Pabradė bridges: the socio-linguistic aspect

Summary

The article deals with graffiti on two bridges in Pabradė, which are covered with it. As the topic has not been addressed in any detail in Lithuania, efforts were made to give a well-grounded presentation of the research material, including the description of the object, the form of presentation and its contents. An analysis of bridge graffiti has shown that the authors of the illegal graffiti are school-age teenagers of both sexes who seek to monumentalise themselves, express a positive or negative attitude towards the person being described, declare love, sexual intercourse, get to know other people, show their liking for one or another band or performer. Most of the graffiti pieces are in Lithuanian, while Polish inscriptions are not so common. We can assume that the linguistic breakdown of graffiti points to the actors' understanding of the language as the most appropriate (spoken and understood, prestigious hence memorisable and impressive) for the purpose of making graffiti inscriptions.

Key words: graffiti, bridge inscriptions, Pabradė, multilingual medium, functioning of languages